

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 159.922.27/164.032

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

*О.І. Макух, кандидат психологічних наук, доцент
ВП НУБіП України Бережанський агротехнічний інститут*

Розглянуто соціально-психологічні фактори впливу на формування ціннісних орієнтацій осіб юнацького віку. Результати дослідження дозволили визначити систему цінностей, пов'язаних їх поглядами на себе, світ і на професійне самовизначення. На основі психологічного експерименту формуються пропозиції та рекомендації щодо особистісного саморозвитку, спрямованості та виховання осіб юнацького віку.

Цінності, ціннісні орієнтації, саморозвиток, соціалізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ціннісні орієнтації юнаків зазнають значних трансформації у сучасному суспільстві, оскільки підпорядковані впливові епохи комп'ютеризації, прогресивних тенденцій зі сторони інформаційних технологій, що вимагає від молодого покоління прискорених темпів життя, мобільності, креативності та високої адаптивності. Обумовленість віку загальною кризою формування, розвитку та цілеспрямованості особистості про яку зазначають педагоги, психологи, соціологи, пояснюється втратою виховних пріоритетів, ціннісних шляхів розвитку, якісних моральних особливостей, але водночас юнацький вік демонструє неабияку волю до активності та життєву цілеспрямованість. Очевидно, що за таких умов необхідним є розкриття теоретичних засад ціннісних орієнтацій та їх значимості у житті людини.

Проблематика цінностей сучасного суспільства не одноразово ставала предметом обговорення у засобах масової інформації, пресі тощо. Констатуючи фактологічний матеріал зазначаємо, що на думку Є.Сверстюка наше суспільство опинилося у полоні двох ідеологій „класової боротьби», наслідком цього є споживацький матеріалізм, на основі чого втрачаються цінності життя, особистісний розвиток тощо. Філософ наголошує, що людська сутність повинна повернутись в лоно духовної вартості, адже у них єдиний порятунок. Домінування духовних начал – це готовність діяти за законами Божими, за совістю, за правдою. Особливі застереження висловлює український філософ

Мирослав Попович, який зазначає, що наше суспільство характеризується гострим дефіцитом чесності, довіри і правди. Рівень духовності у суспільному житті знижується, особисті цілі та мотиви переважають над колективними. Людська гідність має залишатися тією найвищою чеснотою, яку боронитимуть суспільство і держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти сучасних наукових досліджень та життєва практика джерел народної психології та педагогіки дозволяють обґрунтувати теоретико-емпіричні знання про систему ціннісних орієнтацій. Значна увага питанням цінностей виховання, взаємозв'язку людини і природи, міжособистісним відносинам відведена у поглядах філософів-педагогів В. О.Сухомлинського, К. Д. Ушинського, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо; проблема моралі, морального обов'язку, яка впливає на формування духовних цінностей людини зустрічається у філософа І. Канта та інших.

Мета статті полягає у визначення змісту понять „цінності» та „ціннісні орієнтації» та з'ясуванні соціально-психологічних факторів їх формування. **Об'єктом** нашого дослідження є ціннісні орієнтації в період соціалізації осіб юнацького віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування та визначеності ціннісних орієнтацій у юнацькому віці пов'язана із суттєвою зміною життя, із вступом до навчального закладу, початком трудової діяльності, яка потребує особистісного і професійного самовизначення. Шлях особистісного становлення вимагає усвідомлення ціннісних орієнтацій, які допоможуть реалізувати потребу у пошуку сенсу життя, адже за його відсутності в юності може виникнути стан „ноогенного неврозу» – відчуття пустоти, що призводить до виникнення думок про самогубство [3]. Стверджуючи про причини такого стану В. Франкл доводить, що самоактуалізація, яка виражається через пошук людиною сенсу життя, виступає на перший план і доповнюють її цінності: цінності творчості, цінності переживання та цінності відношення.

Із вищезазначеного слідує пояснення цінностей та ціннісних орієнтацій, згідно змісту психологічного словника, цінності – це узагальнене уявлення про добробут й оптимальні шляхи їх отримання, на основі якого людина здійснює свідомий вибір мети і засобів діяльності. Цінності особистості є основою для формування життєвої стратегії і впливу на вибір професійного розвитку людини [9].

Ціннісні орієнтації – це система ставлення до соціально-психологічних, соціально-політичних, правових, економічних і моральних норм суспільства, спосіб організації людиною своєї поведінки у відповідності до усвідомлених мотивів та життєвих орієнтирів. Доцільно зазначити, що ціннісні орієнтації особистості формуються в процесі соціалізації через соціальні інформації, соціальні інститути впливаючи на індивідуально-психологічний світ молодих людей.

Аналіз теоретичного матеріалу засвідчує, що ціннісні орієнтації визначають відношення особистості до умов навколишньої дійсності і тим самим впливають на поведінку, діяльність та життєву активність. Відомий дослідник розвитку особистості Б.Г. Ананьєв зазначає ціннісні орієнтації як одну із основних структурних компонентів особистості.

Доречно згадати, що зміна „ситуації соціального розвитку», поєднання внутрішніх процесів та зовнішніх умов, які формують психологічні новоутворення, детально обґрунтовані концепцією культурно-історичного розвитку Л.С. Виготського [1].

Підтверджуючи висловлене, зазначаємо, що однією із центральних позицій К. Роджерса є співвідношення уявлень людини про себе – про своє „Я» і про своє ідеальне „Я», тобто про той тип особистості, яким вона бажає стати. Розбіжності у цих уявленнях призводять до неврозів і страждань людини, яка відчуває стурбованість, почуття тривоги й має намір змінити на краще думку про себе [4].

Новий спосіб життя, пов'язаний з вступом до вищого навчального закладу, суттєво впливає на перебіг кризи, адже формується нове ставлення до світу, відбувається зростання довільної регуляції поведінки та змінюється відношення до самого себе. Серед головних симптомів цієї кризи слід назвати втрату дитячої безпосередності та манірності, здатності обґрунтувати ситуацію, формувати внутрішній план дій, що пояснюється переходом до нового рівня розвитку особистості молодої людини, нових можливостей в оволодінні як зовнішньою ситуацією, так особистими психологічними процесами. Диференціація зовнішнього і внутрішнього плану означає появу світу почуттів особистості, в яких проявляється активність суб'єкта, здатного володіти власними психічними процесами та на цій основі змінювати поведінку та формувати ціннісні орієнтації. Доповнюючи зміст проаналізованого процитуємо твердження К. Ясперса щодо природних ситуацій та вікових змін, які супроводжуються природним бажанням піддати

критичному осмисленню свої базові цінності: провести їхню систематичну інвентаризацію і сформуванати нову форму суспільного мислення [7].

Безпосередній вплив на характер вікової кризи на формування юнаків і дівчат справляють соціальні умови від яких залежить цілісність людини. Своєрідні протиріччя природного і соціального, які виникають між світом і особистістю, ставали предметом розгляду вітчизняних психологів. Так, Г.С. Костюк, виходячи з того, що індивід є частиною біологічної системи, яка визначає його фізичний та соціальний розвиток, зумовлює становлення його як особистості [4]. Рушійними силами розумового розвитку дитини є внутрішні суперечності, що виникають в житті, діяльності, взаєминах з навколишнім середовищем, протиріччям між новими потребами, прагненнями й рівнем розвитку її можливостей, між вимогами та необхідними вміннями та навиками, між новими задачами і сформованими раніше звичками, способом мислення і поведінки, між внутрішніми можливостями, що випереджають спосіб її життя, й об'єктивним ставленням у сім'ї та колективі. Протиріччя розв'язуються за допомогою діяльності і приводять до утворення нових властивостей і якостей особистості. Детермінантою внутрішніх протиріч виступають процеси навчання і виховання, які мають безпосереднє відношення до розумового розвитку та послідовної стадії інтелекту. Система зазначених послідовних дій пов'язана з поняттям саморозвиток та саморегуляція поведінки.

Доповняючи зміст даної думки застосовуємо відомі аргументи теорії А. Маслоу про те, що соціальність людини полягає у вимозі самої природи, яка побудована на потребі в спілкуванні, повазі, любові тощо. Характерну особливість становлять базальні потреби, до складу яких входять фізіологічні потяги, необхідність у безпеці, захисті й самоактуалізації людини. У разі їх незадоволення виникають розлади із схожою симптоматикою до неврозів та психозів [6]. На цій основі, процес дедуктивного умовиводу полягатиме в тому, що саме соціальний чинник людини дозволяє усвідомити суперечності саморозвитку, порушення системи потреб, й тим самим замислитись над системою цінностей та визначити власні ціннісні орієнтири для реалізації життєвих планів та професійного самовдосконалення. Поряд з цим важливо врахувати інтенсивний вплив суспільства з його глобалізаційними процесами. Так, у загальновідомих наукових працях М. Мід зазначено, що економічно розвинене суспільство створює цілу низку умов, які провокують згадані кризи, утруднюють процес соціалізації [7]. Сюди можна

віднести швидкий темп соціальних змін, суперечність між родиною та суспільством. Головний симптом наближення нормальної кризи – це психічне насичення провідною діяльністю. Саме така активність забезпечує можливості подальшого розвитку, і якщо віковий потенціал вичерпано та немає зростання в межах провідної діяльності, криза стає неминучою.

Формування ціннісно-сислової сфери особистості реалізується через її емоційні переживання. Важливий виховний вплив, на думку психологів, має почуття радості, яке забезпечує відчуття впевненості, особистої значущості і зумовлюють відчуття здатності людини справлятися з труднощами, а також полегшує соціальну взаємодію, збільшує стійкість до переживання невдач. На фоні переживання радості сенсорні відчуття стають більш приємними, внаслідок чого людина стає впевненішою і великодушною, окрім цього радість є психологічним механізмом розвитку схильностей, в яких нерозривно поєднуються творчість, учіння, успіх тощо. Аналізуючи сьогоденні обставини життя, засоби впливу на свідомість особистості можна переконливо стверджувати про моніторинг її психологічного розвитку, формування активної життєвої позиції та систематичний виховний вплив з метою формування вольової позиції, установок та правильного вибору системи цінностей.

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що потребують значної наукової уваги ціннісні орієнтації юнаків, які пов'язані із вступом до вищого навчального закладу, тобто нового періоду соціалізації. Тому, реалізуючи завдання дослідження ми намагалися визначити ієрархію ціннісних орієнтацій осіб юнацького віку, і на основі цього, сформуванню програму подальшого формуючого експерименту та запропонувати педагогам ефективні шляхи впливу на вибір цінностей досліджуваних.

У дослідженні брали участь 60 осіб юнацького віку (30 юнаків і 30 дівчат), які є студентами економічного факультету НУБіП України Бережанського агротехнічного інституту.

Для вивчення особливостей формування ціннісних орієнтацій нами було обрано методику М.Рокича із визначенням термінальних (цінності-цілі) й інструментальних (цінності-засоби). Цінностей.

Зазначимо, що термінальні цінності визначають сенс людського життя вказуючи на те, що для неї є ціннісним; сутність інструментальних цінностей розглядається при виборі цілей життя та реалізації життєвих намірів. Нашим досліджуванним пропонувався набір тверджень, яким вони проставляли відповідний ранг, в залежності від того, яка із цінностей є значущою у їхньому житті.

Запропонована методика є зручною, універсальною і доступною для інформаційного сприйняття.

На основі отриманих даних визначилась ієрархія ціннісних орієнтацій, які відіграють безпосередній вплив на процес соціалізації особистостей. Результат ранжирування підтверджує, що ціннісні орієнтації юнаків та дівчат суттєво різняться. Зокрема, у дівчат перші три рангові місця займають „здоров'я», „щасливе сімейне життя», „наявність хороших і вірних друзів», а уже потім „суспільне визнання», „активне діяльне життя» та „матеріальне забезпечення життя», „творчість», „краса природи і культури». Розподіл ціннісних орієнтацій у юнаків доводить протилежну соціальну позицію, де перевагу вони надають „наявності хороших і вірних друзів», „матеріальному забезпечення життя», „активне діяльне життя», менше зацікавлення викликають „щасливе сімейне життя», „свобода», „розвиток», „творчість», „краса природи і культури».

Доцільно зазначити, що саме останню рангову позицію у дівчат та юнаків займають такі цінності, як „творчість» й „краса природи і культури». Можна висловити думку про те, що естетизація навколишнього світу та формування суспільної краси через сприйняття та креативність менш є значимо цінною для молодих людей. Вони обирають шлях динамічного активного життя із суттєвими винагородами й задоволеністю особистих планів, які формують сенс їхнього життя.

Ранжирування інструментальних цінностей, як засобів для досягнення життєвих завдань відобразилось у такій послідовності, серед дівчат перші рангові місця відведено „вихованню», „освіченості», „незалежності», „відповідальності», а потім уже „широті поглядів» та „непримиренності до недоліків», у юнаків фіксуються аналогічні засоби досягнення життєвої мети „виховання», „незалежність», „освіченість», а особливого значення не становлять такі ціннісні орієнтації як: „життєрадісність», „широта поглядів» та „непримиренність до недоліків» (див.: табл. 1).

З'ясовуючи розподіл ціннісних орієнтацій, пов'язаних з професійної самореалізацією, нами було встановлено, що перші рангові місця займають такі цінності як: „розвиток», „цікава робота», „продуктивне життя», а уже потім „суспільне визнання» (див.: рис.1).

Потребує суттєвого уточнення деталізація змісту цінностей, які існують у тісному взаємозв'язку одна з одною. Тому зазначаємо, що відповідно до запропонованої методики термінологічні цінності поєднуються з „спілкуванням», „професійною самореалізацією», „особистим життям» та „самовдосконаленням», особливістю

інструменталь-них - об'єднання, окрім вище зазначених, з емоційними, вольовими та інтелектуальними цінностями.

Таблиця 1

Ієрархія ціннісних орієнтацій осіб юнацького віку

Назва цінностей	Термінальні цінності		Назва цінностей	Інструментальні цінності	
	Ранги			Ранги	
	дівчата	юнаки		дівчата	юнаки
Здоров'я	1	5	Вихованість	1	1
Щасливе сімейне життя	2	10	Життєрадісність	5	8
Наявність хороших і вірних друзів	3	1	Незалежність	3	2
Цікава робота	4	4	Освіченість	2	3
Активне діяльне життя	5	3	Відповідальність	4	4
Матеріальне забезпечення життя	6	2	Самоконтроль	6	7
Суспільне визнання	7	6	Тверда воля	7	5
Пізнання	8	7	Ефективність у справах	8	6
Розвиток	9	8	Широта поглядів	9	9
Свобода	10	9	Непримиренність до недоліків	10	10
Творчість	11	11			
Краса природи і культури	12	12			

У підсумку зазначимо, що цінності та ціннісні орієнтації осіб юнацького віку формуються під дією мотивів, життєвих установок, розвитку та інтелектуальних можливостей людини й в подальшому впливають на діяльність та її поведінкову активність. Важливим процесом впливу на досягнення життєвих цілей виступають умови соціального розвитку та емоційна спрямованість молодшої людини. Система формування особистості, період соціалізації вимагає моніторингу поведінки в процесі навчання та контролю над ієрархією функціонування ціннісних орієнтацій.

Рис.1. Ієрархія ціннісних орієнтацій у професійній самореалізації

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Вопросы детской (возрастной) психологии // Собр. соч. – М., 1984. – Т. 4. – С. 243-285.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Под ред. В.В. Давыдова – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Волинська, З.В. Огородійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. 416 с.
4. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии. – В кн.: „Методологические и теоретические проблемы психологии». Отв. ред. Е.В.Шорохова. М., „Наука», 1969. С.118-148.
5. Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / Пер. с англ. А.М.Татлыдаева. – СПб.: Евразия, 1997. – 430 с.
6. Маслоу А.Г. Новые рубежи человеческой природы. / Пер. с англ. – М.: Смысл, 1999. – 425 с.
7. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь, 1999.-536 с.
8. Практикум по возрастной психологии: Учеб. Пособие / Под ред. Л.А. Головей, Е.Ф. Рыбалко. – СПб.: Речь, 2002. – 694 с.
9. Психологический словарь / Под общ. ред А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. - 494 с.

В статье рассматриваются социально-психологические факторы влияния на формирование ценностных ориентаций личностей юношеского возраста. Результаты исследований разрешили установить систему ценностей, связанных с окружающей мир, взглядом на себя, на профессиональное самоопределение. На основе психологического эксперимента сформулированы рекомендации относительно личностного

саморозвиття, направленности и воспитания личностей юношеского возраста.

Ценности, ценностные ориентации, саморазвитие, социализация.

The given article deals with social and psychological factor that influence on the formation of valuable orientation of young men. Results of research have allowed to determine valuable system related to their views on the world and on professional self-determination. Suggestions and recommendations concerning personal development, orientation and education of young men are formed on the basis of psychological experiment.

Values, valuable orientation, personal development, socialization.

УДК 37.01:178-057.87

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ТА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ НУБІП УКРАЇНИ

Л.М. Маценко, кандидат педагогічних наук

У статті розглядається проблема формування здорового способу життя у фахівців з соціальної педагогіки. Наведено результати діагностики складових здорового способу життя у студентів педагогічного факультету НУБіП України.

Здоровий спосіб життя, фахівці з соціальної педагогіки, наставники студентських груп.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Значна частина молоді – це студенти. Прикро констатувати, що студенти педагогічного факультету НУБіП України, нажаль, також знаходяться під впливом негативних звичок. Хоча вони, як фахівці з соціальної педагогіки, повинні не тільки берегти своє здоров'я, а й власним прикладом формувати бажання інших вести здоровий спосіб життя. Першим кроком до вирішення даної суперечності є констатація стану здоров'я студентів та причин, які заважають їм вести здоровий спосіб життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням виховання здорового способу життя присвячено ряд досліджень, авторами яких є Бобрицька В.І. (формування здорового способу життя майбутніх вчителів), Бойченко Т.Є. (освітні програми формування здорового способу життя молоді), Варвачук Н., Презлята Г. (чинники формування свідомого ставлення до власного здоров'я), Ващенко О.